

Igor Kominarec

SPOLOČENSKÉ ZMENY V SÚČASNEJ MULTIKULTÚRNEJ SPOLOČNOSTI

SOCIAL CHANGES IN CONTEMPORARY MULTICULTURAL SOCIETY

Abstract

The author of the paper, based on the analysis of social situation, raises the need to address problems of multicultural education in the society. The educational setting plays an important role as well as the educators. Within the context of multiculturalism it is also necessary to change the content of educators' training. The author proposes to include it into educational programs; the stresses that media also have an impact on issues of multiculturalism.

Key words: social change, relations between national, ethnic groups, multiculturalism.

Abstrakt

Autor v príspevku na základe analýzy spoločenskej situácie nastoľuje potrebu riešenia multikultúrnej výchovy v spoločnosti. V edukačnom prostredí má v tejto výchove dôležitú úlohu každý vychovávateľ. V súvislosti s multikultúrnosťou prostredia je potrebné zmeniť aj obsah ich prípravy. Navrhuje zaradiť do vzdelávacích programov a mediálnych vplyvov aj problematiku multikulturality.

Kľúčové slová: spoločenské zmeny, vzťahy medzi národnými a etnickými skupinami, multikulturalita.

1. Reflexia multikultúrneho prostredia

Súčasný svet je svetom globalizácie, ktorá sa prejavuje v každej oblasti nášho života. Globálna je ekonomika, v ktorej rozhodujúci vplyv majú nadnárodné monopoly, globálnou je politika v ktorej rozhodujúci vplyv majú mocenské štáty a tento vplyv sa prenáša aj do oblasti vzdelávania a kultúry. V dôsledku rozvoja cestovného ruchu a turizmu, vzniku nadnárodných firiem, otvárania spoločných pracovných trhov, dochádza k zvýšenej migrácii obyvateľstva. Na jednej strane sa týmito zmenami stierajú rozdiely medzi jednotlivými kultúrami dochádza k vzniku transkultúrnosti pri ktorom sa jedna kultúra stáva priesečníkom viacerých kultúr. Na strane druhej je tento proces ovplyvnený aj tým že postoje príslušníkov domácej krajiny k imigrantom závisia na miere rozdielnosti, ktorá je medzi ich kultúrou a kultúrou imigrantov. Čím

väčšia je táto kultúrna diferenciácia, tým je pravdepodobnejšie, že imigranti budú menej pozitívne prijímaní novou krajinou a kultúrou¹.

Napriek týmto nezastaviteľným globálnym trendom si spoločenské zmeny multikultúrneho prostredia vyžadujú rešpektovať špecifické rozdiely v každej sfére a aj v edukačnom prostredí. Tieto rozdiely vyplývajú z mnohých faktorov, z rodinného, školského, alebo mimoškolského prostredia, z postojov pedagogických pracovníkov a rodičov k edukácii, osobnosti žiaka, kultúrnych a historických tradícií príslušného etnika. Vzhľadom na šírku a rôznorodosť týchto činiteľov sa týmito otázkami zaoberá nielen pedagogika ale aj sociológia, kulturoológia, psychológia, politológia a iné vedy. Dieťa, ktoré vyrastá v etnicky, alebo národnostne rôznorodej rodine, je často nielen bilingválne alebo bikultúrne otvorené novým veciam, nemá problém pohybovať sa v rôznych prostrediach. Do života ho rodičia vybavujú toleranciou a schopnosťou rozmýšľať bez predsudkov. Vo všeobecnosti sa dá hovoriť skôr o pozitívach takéhoto prostredia. Ako negatívum sa javí, ak je dieťa vychovávané v uzavretom minoritnom sociokultúrnom prostredí a po stretnutí s rovesníkmi z majoritnej kultúry má problém s adaptáciou. Iným prípadom je rodina kultúrne rôznorodá. Ideálnym stavom je, keď sa partneri v takomto multikultúrnom vzťahu vzájomne obohacujú a rešpektujú to aj ich okolie. Odvrátenou stránkou je naopak odsúdenie okolím, ktoré vedie partnerov k tomu, aby sa známosti vzdali. Netolerantnosť v spoločnosti má svoje dôvody hlavne v predsudkoch, ktoré vládnu v krajinách s nižšou mierou kultúrnej tolerancie a spoločenskej demokracie.

Z pohľadu na náboženstvo je možné považovať Slovensko za nábožensky homogénnu krajinu. Za veriacich sa na Slovensku označilo v sčítaní obyvateľstva približne 84% obyvateľov, pričom niektorú z kresťanských cirkví si zvolilo takmer 82% obyvateľov. Toto číslo je pravdepodobne dosť nadhodnotené, pretože nie všetci veriaci aj praktizujú vieru. Iných vierovyznaní ako kresťanského (moslimovia, židia, budhisti) je pomerne málo. Hoci ľudia nie sú vo svojom vierovyznaní takí prísni, neznamená to, že by napríklad nemali problém zobrať si neveriaceho alebo človeka inej cirkvi. Slovensko je mimoriadne konzervatívna krajina. Ľudia, ktorí deklarujú, ale nepraktizujú náboženstvo, aj tak zastávajú mnohé tradičné hodnoty. To sa týka hlavne vidieckeho prostredia, ktoré je možné hodnotiť ako tradičné a uzavreté. A ako sa prejavuje táto uzavretosť, aké predsudky máme? Jedným slovom by sa to dalo označiť ako xenofóbia. Obsahom tohto slova je strach z iných. Sme malá krajina, ktorá má síce národnostné menšiny, ale v skutočnosti nemá skúsenosť s odlišnosťou. Nevieme, ako funguje spoluzitie s inými kultúrami.

¹ J. Průcha, *Interkultúrní psychologie*, Praha: Portál, 2004. ISBN80-7178-885-6, s. 103.

Z výsledkov prieskumu názorov pre kampaň Rady Európy z roku 2006 *Každý iný – všetci rovní*² vyplýva, že až 70% mladých ľudí si myslí, že utečenci z nedemokratických krajín by u nás mali dostať šancu na dôstojný život. Stále však zostáva 30%, ktoré si myslia, že by sa nemali utvárať podmienky na to, aby sa tu usadili. Je teda potrebné niečo zmeniť, aby ľudia vnímali utečencov, alebo cudzincov ako plnohodnotnú súčasť spoločnosti. Určite sa musí zmeniť vzdelávací systém a multikultúrna výchova. Deti aj mládež si nemajú kde formovať postoje, pretože napríklad vo vyučovacích predmetoch na školách sa žiaci o menšinách učia veľmi málo resp. nič. Žiaci nemajú takmer žiadnu osobnú skúsenosť a v škole ich nevedú k tomu, aby všetkých ľudí vnímali otvorene. Multikultúrna výchova by preto mala informovať o tom, akí ľudia žijú na Slovensku, a podporovať s nimi interkultúrny dialóg. Ideálna je preventívna, nenásilná forma vzdelávania. Príkladom menšiny, ktorá žije na Slovensku a vieme o nej veľmi málo sú Vietnamci, ktorá je v poradí 9 najpočetnejšia komunita na Slovensku. Je tu už prvá generácia detí, ktoré sa tu narodili a chodia do slovenských škôl, poznajú našu kultúru a jazyk. Na druhej strane chýba iniciatíva zoznámiť sa s touto nám vzdialenou kultúrou. Je škoda, že bežné slovenské dieťa, ktoré má vietnamských spolužiakov, nevie o Vietname nič. Multikultúrna výchova by sa mohla realizovať aj v spolupráci s týmito deťmi a ich rodičmi pri ukážkach ich jedla, obliekania, kultúrnych tradícií, zvykov a pod. Jednalo by sa o zaujímavú ale aj zábavnú formu učenia.

Oproti mnohým krajinám máme omnoho väčší podiel národnostných menšín, štatistický úrad Slovenskej republiky³ uvádza ich počet 18. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 2001 tvoria príslušníci menšín niečo vyše 14% populácie. Vieme však, že pri sčítaniach sa mnohí Rómovia nehlásia k rómskej národnosti preto ich počet 1,6% je reálne vyšší a tvorí okolo 5–6% populácie. O cudzincoch, ktorí žijú na Slovensku, vieme veľmi málo. Poznáme síce ich počet alebo z akých krajín pochádzajú, ale veľmi málo sa vie o nich samotných.

O tom, že multikultúrna výchova na Slovensku je potrebná, potvrdzuje aj prieskum, ktorý sa realizoval na vzorke rómskej a nerómskej populácie žiakov základných a stredných škôl v Košickom kraji⁴. Výsledky tohto prieskumu naznačili že Rómovia sú menej akceptovaní ako iní občania žijúci na Slovensku, či už ako susedia v dome, alebo priatelia. Rómov pokladá mládež za skupinu, ktorá je sociálne málo prispôboivá.

Problémovým je predovšetkým odlišný životný štýl, tradície, hodnoty, rómske myslenie, svojrázny temperament a ďalšie hlboko zakorenené inštinkty a sociálne návyky, s ktorých dispozíciami už prichádzajú na svet z ktorých

² <http://www.radaeuropy.sk/?kampan-kazdy-iny-vsetci-rovni>

³ <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=31412>

⁴ I. Kominarec, E. Kominarecová, Multikulturalita a edukácia, Prešov: Grafotlač, 2005. ISBN 80-8068-380-8.

niektoré možno charakterizovať ako sociálne dedičné. Najviac im prekáža u Rómov vyhýbanie sa poctivej práci, nedostatočná hygiena a neprispôsobivé správanie.

Existuje značný rozdiel v hodnotovej orientácii rómskych a nerómskych žiakov. Obidve skupiny respondentov považujú za najdôležitejšie hodnoty zdravie a lásku. V ostatných hodnotách sú väčšie rozdiely. Rómski respondenti považujú za dôležitú hodnotu slobodný život a poslednou hodnotou v rebríčku hodnôt je úspech v zamestnaní.

Z aspektu interakčných vzťahov prieskum ukázal, že postoje nerómskych žiakov k Rómom sú viac negatívne, ako postoje rómskych žiakov k nerómom a to bez ohľadu na vek. Nerómski žiaci sa cítia viac zvyhodňovaní v porovnaní s rómskymi žiakmi. Je tomu tak preto, lebo Rómovia sú národnostná menšina a vo vzťahu k majoritnej skupine sa podceňujú. Naopak majoritná skupina sa povyšuje a podceňuje Rómov. V oblasti medziľudských vzťahov, majú nerómovia horšie postoje k Rómom aj preto, že mali s nimi zlé osobné skúsenosti. Nerómski respondenti nám potvrdili, že sa nevedia vcítiť do kultúry, tradícií a mentalitý Rómov. Nechápu, že ich správanie a konanie neprekračuje ich hranice kultúry.

Proces odstraňovania bariér spoluzitia rómskeho a nerómskeho etnika je procesom zdĺhavým a zasahuje všetky oblasti utvárania osobného a spoločenského vedomia. Doterajšie skúsenosti však potvrdzujú že rozhodujúcu úlohu v tomto procese má utváranie autonómnej mravnej identity. Ako uvádza M. Žilínek v tomto procese musíme pri utváraní mravnej osobnosti vychádzať z jej plnej zvrchovanosti, reflektovať kultúru jej vlastného poznávania, hodnotového prežívania a uskutočňovania⁵. Pri utváraní mravnej identity osobnosti musíme rozvíjať aj jej multikultúrne hodnoty a to z aspektu sebazpoznania i sebarealizácie jednotlivca v širších sociálnych vzťahoch. V tomto smere má významnú úlohu spoločenský edukačný systém a profesionálny prístup jednotlivých jeho komponentov.

Záver

V príspevku sme sa snažili ukázať na zmeny v spoločenskom prostredí, ktoré ovplyvňujú aj edukačné výchovné prostredie. Tieto zmeny súvisia s viacerými globálnymi otázkami ako sú integrácia európskych krajín v rámci jednotného kultúrneho, ekonomického a politického priestoru. Zvýšený záujem ľudstva o spoločné problémy súvisiace so zachovaním mieru a odstránením vojen, násilia, terorizmu. Snahou o vyrovnávanie ekonomických rozdielov

⁵ M. Žilínek, *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*, Bratislava: IRIS, 1997, s. 73. ISBN 80-88778-60-3.

medzi jednotlivými krajinami sveta. Tieto ako aj ďalšie globálne otázky a problémy ľudstva ovplyvňujú aj edukačné prostredie. Prejavuje sa to vo väčšej miere riešiť aj otázky multikultúrnej prípravy obyvateľstva a mládeže. V tomto smere majú rozhodujúcu úlohu okrem rodiny, školy, mimoškolských výchovných zariadení aj iné inštitúcie spoločnosti ako sú polícia, cirkev, masmédiá a iné. Edukácia vždy bola a bude determinovaná ľudskou činnosťou. Preto sme toho názoru, že kultúrno-antropologický a sociálno-psychologický aspekt výchovy v súčasnej dobe nadobúdajú intenzívnejší rozmer.

V multikultúrnej výchove má veľmi významnú úlohu edukátor nech je v akejkoľvek pozícii: rodiča, učiteľa, voľnočasového pedagóga, sociálneho pracovníka, policajta, kňaza, resp. iného ktorý pracuje s deťmi a mládežou. Domnievame sa, že súčasný stav prípravy profesionálnych pedagogických pracovníkov nezodpovedá týmto zmenám a požiadavkám výchovy. Navrhujeme preto aby do ich prípravy boli zaradené aj špecifické problémy multikultúrnej výchovy. Okrem teoretických vedomostí z tejto oblasti, ktoré každý pedagogický pracovník môže aplikačne využiť v oblasti ktorej pracuje s deťmi a mládežou, by mali byť súčasťou jeho prípravy aj pedagogicko-psychologické výcviky pri riešení rôznych kultúrnych a psychologických odlišností detí a mládeže. Preto na niektorých univerzitách pripravujúcich napríklad budúcich učiteľov sa zaraďujú špeciálne predmety a výcviky z multikultúrnej výchovy.

Bibliografia

- Kominarec I., Kominarecová E., Multikulturalita a edukácia, Prešov: Grafotlač, 2005. ISBN 80-8068-380-8.
- Průcha J., Interkultúrní psychologie, Praha: Portál, 2004. ISBN80-7178-885-6.
- Žilínek M., Étos a utváranie mravnej identity osobnosti, Bratislava: IRIS, 1997. ISBN 80-88778-60-3.

Internetové zdroje

- <http://www.radaeuropy.sk/?kampan-kazdy-iny-vsetci-rovni>
- <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=31412>